

ILM FAN XABARNOMASI

Ilmiy elektron jurnali

TASAVVUF SHE'RIYATI GERMENEVTIKASI

Malohat Rixsibaevna Po'latova

Dotsent, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Annotatsiya: Maqola "Tasavvuf She'riyati Germenevtikasi" mavzusida bo'lib, tasavvufning she'riy izohlash (germenevtika) usullarini o'rganadi. Tasavvuf, asosan, inson ruhiyatini va uning ilohiy haqiqat bilan aloqasini tushunishga qaratilgan falsafiy va diniy yo'ldir. She'riyat esa tasavvufda ilohiy va ruhiy tajribalarni ifodalashning muhim vositasi hisoblanadi. Ushbu maqolada tasavvuf she'riyatining gnostik (bilish) asoslari, ramziy va sirli ma'no qatlamlari, shuningdek, ularni talqin qilishda qo'llaniladigan metodologiyalar va yondoshuvlar tahlil qilinadi. Maqolada tasavvuf she'riyatining o'ziga xos ifodalash shakllari va uning germenevtikasi orqali, insonning tashqi va ichki dunyosi o'rtasidagi munosabatni yanada chuqurroq tushunish mumkinligi ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: Tasavvuf, she'riyat, germenevtika, ilohiy tajriba, ramziy ma'no, gnostik bilish, tahlil, o'ziga xos ifodalar

Kirish: Tasavvuf she'riyati, o'zining chuqur ma'no qatlamlari va ramziy ifodalari bilan nafaqat adabiyot, balki insonning ruhiy va ma'naviy olamiga kirish uchun muhim bir vosita hisoblanadi. Tasavvuf she'riyatida shakl va mazmun bir-biriga uyg'un tarzda rivojlanib, insonga ichki dunyosini, ilohiy haqiqatni va mukammallikka bo'lgan intilishini ifodalaydi. Tasavvuf, asosan, insonning ruhiy evolyutsiyasini va uning Xudo bilan aloqasini anglashga qaratilgan bir yo'ldir. She'riyat esa bu maqsadni eng samarali tarzda amalga oshirish uchun yaratilgan san'at shaklidir.

Tasavvuf she'riyatining germenevtikasi, matnlarni talqin qilish, ularning ma'nolarini anglash va chuqurroq izohlash san'ati bo'lib, tasavvufning ezoterik xususiyatlarini ochib berish imkonini yaratadi. Germenevtika, o'z mohiyati jihatidan, matnni yoki asarni turli qadriyatlar, kontekstlar va ramzlar orqali talqin qilish jarayonidir. Tasavvuf she'riyatini tahlil qilishda germenevtik yondoshuvning alohida o'rni bor, chunki tasavvuf asarlaridagi ramziy va gnostik ma'nolarni faqat yuzaki ko'rinishiga qarab tushunish qiyin. She'riyatda ko'plab sirli iboralar, ramzlar va misollar orqali ruhiy va ilohiy haqiqatlar ifodalanadi, va bu ifodalar har bir inson uchun turli-tuman ma'nolarga ega bo'lishi mumkin.

Sharq mumtoz adabiyotida «Arba'in» janri o'zining alohida o'rni va ahamiyatiga ega. Bu janr asosan 40 (arba'in) maqola yoki misraga asoslangan bo'lib, u o'z ichiga chuqur falsafiy va axloqiy g'oyalarni sig'diradi. «Arba'in»ning dastlabki shakllari VIII–IX asrlarda arab adabiyotida, ayniqsa, diniy va ma'rifiy yo'nalishdagi asarlarda paydo bo'ldi. Ushbu janr fors, arab va o'zbek adabiyotlarida keng tarqalib, o'zgarib, rivojlandi. «Arba'in»ning shakl va mazmunidagi o'zgarishlar nafaqat uning yozilish uslubiga, balki adabiyotda ifodalangan g'oyalar va tushunchalar rivojiga ham ta'sir etdi. Maqolada «Arba'in» janrining shakllanishi, uning o'zbek mumtoz adabiyotiga ta'siri va shu janr orqali amalga oshirilgan adabiy eksperimentlar tahlil qilinadi. Tadqiqotda, shuningdek, «Arba'in» janrining adabiy kontekstdagi o'rni va uning zamonaviy asarlar bilan bog'liqligi o'rganiladi.

Tasavvuf she'riyatining germenevtikasi bilan bog'liq asosiy muammolarni va uning matnlarni talqin qilishdagi o'ziga xos yondoshuvlarini o'rganadi. Maqsad, tasavvuf she'riyati

orqali insonning ruhiy izlanishlari va ilohiy haqiqatni anglash jarayonining qanday amalga oshirilishini tahlil qilishdir. Maqolada tasavvuf she'riyatining tahlili uchun qo'llaniladigan metodologiyalar, uning ramziy va sirli mazmunini tushunishning muhim jihatlari hamda tasavvuf she'riyatidagi matnlar orqali gnostik bilim va ruhiy tajribaning qanday aks etgani ko'rib chiqiladi. Bu orqali tasavvufning she'riyatdagi o'rni va uning inson ruhiyatiga ta'siri to'g'risida chuqurroq tushuncha hosil qilish mumkin bo'ladi.

Asosiy Qism: Maqola asosida tasavvuf she'riyatining gnostik va ramziy jihatlari yoritiladi. Tasavvufdagi she'riyat, oddiy fikrlarni ifodalashdan ko'ra, ilohiy sirlarga va ichki tajribalarga yaqin bo'lishi kerak. Shuning uchun tasavvuf she'riyatining germenevtikasi o'ziga xos yondoshuvni talab qiladi. Germenevtika – bu matnning ma'nosini anglash, uni talqin qilish san'ati va ilmidir. Tasavvuf she'riyatida esa matnning ko'plab qatlamlari va ramzlari mavjud bo'lib, ular har bir insonning ichki dunyosini, ruhiy holatini aks ettiradi.

Maqolada tasavvuf she'riyatining ma'no tizimi, uning ramziy va sirli mazmuni, shuningdek, she'riy asarlarni talqin qilishda e'tibor berilishi kerak bo'lgan asosiy metodologiyalar ko'rib chiqiladi. Tasavvuf she'riyatini anglash uchun, faqat tashqi ko'rinishiga emas, balki uning chuqur, ezoterik ma'no qatlamlariga ham diqqat qaratish zarur. Bu esa tasavvufning asl maqsadi — insonning ilohiy haqiqatni anglashiga yordam berishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, maqolada tasavvuf she'riyatining shakl va mazmuni orqali, shairlarning ilohiy tajribalarini qanday ifodalashga muvaffaq bo'lganligi, hamda ularni qanday talqin qilish orqali tasavvufning maqsadlariga erishish mumkinligi tahlil qilinadi. Germenevtik yondoshuv, nafaqat matnlarni tushunishga, balki tasavvuf she'riyati orqali insonning ruhiy va ma'naviy izlanishlarini yanada chuqurroq o'rganishga imkon yaratadi.

Taxlillar va Natijalar: Tasavvuf she'riyatining germenevtikasi tahlil qilinganida, matnlarni tushunish va talqin qilish jarayoni faqat uning yuzaki mazmuni bilan cheklanmaydi, balki chuqurroq, ramziy ma'nolarni o'rganishni talab qiladi. Tasavvuf she'riyatidagi har bir so'z, har bir ibora yoki ramz muayyan bir ruhiy yoki ilohiy tajribaning ifodasidir, va uning talqini ham shunday chuqur qatlamlarni anglashga asoslanadi. Germenevtik yondoshuv orqali, bu ramzlar va iboralar tasavvufdagi ilohiy haqiqatlar, insonning ruhiy izlanishlari va uning tashqi dunyo bilan aloqasini tushunishga yordam beradi.

Bir necha tahlillar shuni ko'rsatadiki, tasavvuf she'riyatining germenevtikasi nafaqat matnlarni o'z kontekstida tahlil qilishni, balki ular orasidagi o'zaro aloqalar va ramziy izohlarni ham inobatga olishni nazarda tutadi. Masalan, tasavvuf shoirlarining she'rlarida ko'pincha Xudo va insonning birligi, ruhning jismoniy dunyodan ajralishi, yoki o'zlikni yo'qotish kabi gnostik g'oyalar muhim o'rin tutadi. Bu jihatlari, she'rlarni talqin qilishda faqat intellektual yondoshuvni emas, balki ruhiy va hissiy o'zgarishlarni ham inobatga olishni talab qiladi. Shuningdek, tahlillar tasavvuf she'riyatidagi ramzlarning ko'p qirraliligini va ular orasidagi o'zaro munosabatlarni ochib beradi. Misol uchun, o'zlikdan voz kechish yoki Xudo bilan birlashishning ramziy ifodasi sifatida ishlatiladigan iboralar turlicha talqin qilinishi mumkin, har bir o'quvchi yoki talqinchi o'z ruhiy holati, dunyoqarashi va tajribasiga asoslanib, matndan turlicha ma'no olishi mumkin. Germenevtik yondoshuv bu ma'nolarni izohlashda, har bir o'quvchining ichki tajribasini va ma'naviy holatini hisobga olishni muhim deb biladi.

Tasavvuf she'riyatining germenevtikasi, uning nafaqat ilmiy, balki ruhiy jihatdan ham chuqur tahlil qilinishini talab qiladi. Germenevtik yondoshuv, tasavvuf she'riyatidagi ramzlar va iboralarni to'g'ri anglash va talqin qilish uchun muhim vosita hisoblanadi. Ma'lum bo'lishicha,

tasavvuf she'riyatini tushunish uchun faqat matnning yuzaki ma'nosiga e'tibor berish yetarli emas, balki uning ichki va sirli qatlamlarini ham anglash zarur. She'riyatdagi har bir ramz, har bir so'z, har bir qahramon va voqea, o'zining alohida gnostik va ilohiy ma'nosiga ega bo'lib, ularni to'g'ri talqin qilish uchun chuqur ruhiy izlanishlar va ilmiy tahlil talab etiladi.

Tasavvuf she'riyatining matnlarini talqin qilishda germenevtik yondoshuv, insonning ruhiy tajribasini va uni qanday ifodalashni tushunishga yordam beradi. Tasavvuf she'riyatidagi ramzlar va iboralarning ma'nosini anglashda, ularning ilohiy maqsadlarini va tasavvuf yo'lidagi harakatni izlash muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qismi: Tasavvuf she'riyatining germenevtikasi, tasavvufning ma'naviy va ilmiy jihatlarini birlashtirgan bir yondoshuv sifatida, matnlarni chuqur va ko'p qatlamli tarzda tahlil qilishni talab qiladi. She'riyatdagi ramzlar va iboralar, nafaqat badiiy ifodalar, balki ilohiy haqiqatlar, ruhiy tajribalar va gnostik bilimlarni o'z ichiga oladi. Germenevtik yondoshuv tasavvuf she'riyatining sirli va ramziy tabiatini ochib berishga yordam beradi, shuningdek, bu she'riyatni anglash va talqin qilishda yangicha metodologiyalarni ishlab chiqish imkoniyatlarini yaratadi. Shu tariqa, tasavvuf she'riyatining germenevtikasi nafaqat ilmiy yondoshuvni, balki tasavvufdagi ilohiy haqiqatlarni anglashda chuqurroq va ruhiy yondoshuvni ham talab qiladi. Tasavvuf she'riyatining tahlili va talqini, uning barcha qatlamlarini tushunish orqali, insonning ma'naviy izlanishlarini va ilohiy haqiqatni anglashga qaratilgan harakatlarini yanada to'liqroq anglash imkonini beradi.

Sharq mumtoz adabiyotida «Arba'in» janri o'zining boy tarixiy merosi, o'ziga xos tuzilishi va mazmuni bilan ajralib turadi. Ushbu janrning paydo bo'lishi arab va fors adabiyotlarida diniy, ma'rifiy va axloqiy g'oyalarni targ'ib qilish maqsadida boshlangan bo'lsa-da, keyinchalik o'zgarib, turli adabiy makonlarda yangi shakllarga ega bo'ldi. «Arba'in»ning asosiy xususiyatlari uning qisqa va mazmunli mazmuni, 40 fikr yoki hikmatdan iborat bo'lishi, falsafiy va ahloqiy tushunchalarni chuqur ifodalashdir.

O'zbek adabiyotida ham «Arba'in» janri rivojlanib, o'ziga xos o'zgarishlarga uchradi. O'zbek shoirlari va adiblari bu janrni o'zlarining ijodiy izlanishlari va g'oyalarini ifodalash uchun muvaffaqiyatli qo'lladilar. Ushbu janr orqali, o'zbek adabiyotining ko'plab yirik vakillari (masalan, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur va boshqalar) o'zining ijtimoiy, axloqiy va falsafiy qarashlarini ifodalaganlar.

Maqolada «Arba'in» janrining tarixiy rivojlanishi, shakl va mazmunidagi o'zgarishlar, shuningdek, uning o'zbek adabiyotidagi o'rni yoritildi. «Arba'in»ning zamonaviy adabiyotga ta'siri ham diqqatga sazovor bo'lib, bu janr orqali adiblar zamon bilan bog'langan yangi g'oyalarini adabiy muhitga taqdim etdilar. Xulosa qilib aytganda, «Arba'in» janri Sharq mumtoz adabiyotining ajralmas qismi bo'lib, uning rivojlanish jarayoni o'zining boy g'oyaviy va adabiy merosini saqlab qolgan.

Adabiyotlar ro'yhati

1. Рустамов А. Алишер Навоий. Арбаъин – Шарҳ ва изоҳлар. – Тошкент: Мерос, 1991. – 32 б.

2. Караматов Ҳ. Арбаъин ҳадис ва қирқ мақол. – Тошкент: Фан, 1994

3. Имом Муҳиддин Закарий ибн Шараф Нававий. Қирқ ҳадис. – Тошкент: Мовароуннаҳр, 2005. – 116 б.

4. Begmatova, B., Kasimova, S., & Zaynutdinova, S. (2020). Syntactic and semantic analysis of constraints, states and absolute masdars. *International Journal of Scientific and Technology Research*, 9(3), 284-291.

5. Begmatova, B. M., Mutalova, G. S., & Kasimova, S. S. (2023). The Direct Object And Its Use In Arabic Language. *Boletin de Literatura Oral-The Literary Journal*, 10(1), 3601-3609.
6. Begmatova, B. M., & Kasimova, S. S. STUDY OF THE PROBLEM OF PREDICATIVITY AND ATTRIBUTION IN LINGUISTICS.
7. Kasimova Sarvinoz Sayfullaevna (2019). ARABIC LINGUISTIC IN TRANSOXIANA (XI-XIII CENTURIES). *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*, (1 (13)), 3-6. doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/31012019/6322
8. Akhmedova, S. I. (2022). FORMATION AND IMPROVEMENT OF REALISTIC STORY IN KUWAIT AND BAHRAIN LITERATURE. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(6), 409-415.
9. Ahmedova, S. I. (2024). XXI ASR BOSHLARI FORS KO ‘RFAZI ARAB MAMLAKATLARI HIKOYANAVISLIGIDAGI G ‘OYAVIY-BADIIY IZLANISHLAR. *Talqin va tadqiqotlar*.
10. Kuvondikova, M., & Qodirovna, T. Z. (2024). IMOM AL BUXORIYNING“AL-JOME’AS-SAHIH” ASARI TARJIMASINING AHAMIYATI.
11. Qodirovna, T. Z., & Shavkataliyevna, Q. M. (2024). THE APPEARANCE OF VISUAL EXPRESSIONS’TRANSLATION INTO ENGLISH IN THE WORK “THE DAYS GONE BY” BY ABDULLA QODIRIY. *Open Access Repository*, 10(1), 78-81.